

ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНОГО БІОРІЗНОМАНІТТЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Зайцева І.О., Косенко Ю.В.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

У сучасних умовах проблема взаємодії суспільства і природи набуває важливого значення. Важливе значення у подоланні екологічної кризи належить освіті й педагогіці, зокрема середній освіті, що покликана формувати екологічну культуру, фундаментальні екологічні знання, екологічне мислення і свідомість [1, 5]. Саме шкільній екологічній освіті сьогодні належить провідне місце серед складових принципів створення фундаменту екологічної безпеки України. У сучасних умовах розвитку суспільного життя і загрози екологічної кризи надзвичайно важливим є набуття учнями екологічної компетентності, яка виявляється у відповідальності прийняття рішень, врахуванні екологічних наслідків власної діяльності, що чинить певний вплив на довкілля [4].

Екологічне виховання має на меті не лише озброєння учнів новими екологічними знаннями, а й формування екологічно-компетентної особистості, тобто такої, яка здатна, керуючись здобутими знаннями, сформованими цінностями й досвідом, приймати виважені екологічно - доцільні рішення в життєвих ситуаціях – як у побутових, так і у природному оточенні. Саме ця особистісна характеристика зорієнтовує виховний процес і виступає показником якості сучасної екологічної освіти. Проте слід відзначити, що обов'язковим компонентом процесу формування екологічної компетентності є насамперед знання [3, 7]. Екологічні знання сприяють формуванню свідомого ставлення до навколишнього світу, природи та закладають основи екологічної свідомості. Якщо людина нічого не знає про об'єкт, вона буде ставитися до нього байдуже. Зважаючи на це, першочергового значення набуває екологічна освіта і виховання не тільки на уроках біології, але й у позаурочній та позакласній роботі, де є широкі можливості застосувати такі форми як робота в гуртках, учнівських об'єднаннях, екскурсії в природу, проведення практичних природоохоронних заходів тощо.

Важливою складовою екологічного виховання та природоохоронної роботи в школі є вивчення та збереження природного біорізноманіття регіону, де на наочних прикладах учні

знайомляться з рідкісними і зникаючими видами рослин і тварин, заходами з їх охорони та відтворення в природних умовах, утримання і розмноження в умовах культури. Найбільш придатною моделлю такого системного природоохоронного (созологічного) підходу є вивчення фіторізноманіття регіону, знайомство з видами рослин, що підлягають охороні.

Флористичні дослідження у Степовому Придніпров'ї тривалий час проводили видатні вчені-ботаніки (І. Я. Акінфієв, О. Л. Бельгард, А. П. Травлеєв, В. В. Тарасов, В. В. Кучеревський та ін.), результатом праці яких стали докладні флористичні зведення для цього регіону України. За даними В. В. Тарасова [6], у флорі Дніпропетровської області налічується 1714 видів, які об'єднані у 5 відділів, 7 класів, 126 родин, 607 родів.

Серед такого таксономічного різноманіття найбільшу увагу привертають саме рідкісні та зникаючі види, які тією чи іншою мірою потребують заповідної охорони. Список таких рослин унаслідок поглибленого вивчення стану флори поступово збільшується з 130 видів у 80-ті роки минулого століття до 334 видів на теперішній час, тобто 19,5% від загальної кількості видів. Крім того, складено додатковий список із багатьох досить вразливих видів рослин, які потребують проведення моніторингу ареалів, стану популяцій і на сьогодні складають своєрідний резерв рідкісної флори, якщо не будуть задіяні науково-обґрунтовані заходи з їх охорони. На цьому етапі дуже важливою є участь школярів в цій роботі, спрямованій на збереження флористичного і біоценотичного природного фіторізноманіття, адже охорони потребує майже кожний п'ятий вид рослин природної флори регіону. Такий мотиваційний аспект може виявитися досить дієвим у залученні до природоохоронової діяльності широких верств підростаючого покоління, формуванні екологічно спрямованого світогляду, розуміння суспільної значущості такої роботи.

Серед видів рідкісної флори Дніпропетровщини 259 видів охороняється на території області за рішенням облради; до Червоної книги України занесено 37 видів, до Європейського Червоного списку – 18 видів, Світового Червоного списку – 14 видів [2]. Останні дві категорії підлягають охороні на міждержавному рівні, причому головною метою є охорона не стільки видової таксономічної одиниці, скільки збереження популяцій рослин в місцях їх місцезростання, тобто збереження усього різноманіття їх генофонду. Саме представники цих груп можуть стати об'єктами науково-дослідницької та природоохоронної діяльності учнів у позакласній роботі з біології та екології, вивчення біолого-екологічних та репродуктивних

особливостей рослин, ролі в фітоценозі, перспектив відновлення чисельності популяцій.

Зокрема, на світовому рівні підлягають охороні такі види флори Дніпропетровщини, як *Vincetoxicum rossicum* (Kleopov)Barb. – ластовень російський та *Centaurea taliewii* Kleopov – волошка Талієва, ендеми південно-східної Європи, *Gymnospermium odessanum* (DC.)Takht. – гімносперміум одеський, ендем західного Причорномор'я, цінний для науки вид, *Dianthus lanceolatus* Steven ex Rchb. – гвоздика ланцетна, Понтичний ендем, *Hyacinthella pallasiana* (Steven)Losinsk. – гіацинтик Палласа, Приазовсько-Донецький ендем, *Elytrigia stipifolia* (Czern. ex Nevski)Nevski – пирій ковилolistий, ендем степових регіонів, *Stipa dasyphylla* (Czern. et Lindem)Trautv. – ковила пухнастолиста, Понтично-західний ендем, *Eremogone rigida* (M.Bieb.) – пустельниця жорстка, західно-понтичний ендем, *Sedum borisovae* Balk. – очиток Борисової, Північно-Понтийський ендем. Також до цієї групи належать і декілька видів р. *Astragalus*: ендем півдня України *A. borysthenicus* Klokov, ендем південно-східної Європи *A. dasyanthus* Pall., *A. henningii* (Steven)Klokov, *A. pallescens* M. Bieb., східно-причорноморський ендем *A. tanaiticus* K. Koch.

Високий статус охоронюваної категорії мають і кущові види – Причорноморські ендеми *Chamaecytisus graniticus* (Rehman)Rothm. (зіновать гранітна) та *Genista tanaitica* P.Smirn. (дрік донський). До Європейського Червоного списку, крім цих видів, належать *Calophasa wolgarica* (L.f.)DCm, *Caragana scythica* (Kom.)Pojark., *Chamaecytisus lindemanii* (V. Krecz.)Klaskova – кущові види, ендеми південно-східної Європи.

Ознайомлення учнів із рідкісними та зникаючими видами природної флори, залучення їх до практичних дій щодо вивчення життєвої стратегії та збереження цих видів та їх популяцій, є важливим у формуванні відповідального ставлення учнів до природи, оволодінні ними нормами і правилами поведінки у природному середовищі, забезпечує прагнення школяра зробити реальний внесок у справу охорони навколишнього середовища.

Таким чином, позакласна природоохоронна робота сприяє формуванню і поглибленню особистісного і діяльнісного компонентів екологічної компетентності учнів, розкриває учням у доступній формі сутність сучасних проблем екології та її актуальність для людства, шляхи вирішення проблем навколишнього середовища місцевого значення, розвиває почуття особистої відповідальності за стан навколишнього середовища на національному і глобальному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Актуальність проблеми екологічного виховання школярів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vospitanie.at.ua/blog/2012-06-11-178>.
2. Кучеревський В. В. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Дніпропетровщини. К.: Фітосоціоцентр, 2001. 360 с.
3. Лук'янова Л. Б., Гуренкова О. В. Екологічна компетентність майбутніх фахівців: навч.-метод. посібник. Київ-Ніжин: ПП Лисенко, 2008. 243 с.
4. Прокопенко О., Демидова Т. Екологічне виховання у процесі вивчення біології. *Рідна школа*. 2005. № 3. С. 72–75.
5. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах. К.-Луганськ: Альма-матер, 2014. 540 с.
6. Тарасов В. В. Флора Дніпропетровської та Запорізької областей. Судинні рослини. Біолого-екологічна характеристика видів: Монографія. Д.: Вид-во ДНУ, 2005. 276 с.
7. Формування екологічної компетентності школярів: науково-метод. посібник / Н. А. Пустовіт, О. Л. Пруцакова, Л. Д. Руденко, О. О. Колонькова. К., 2008. 64 с.